

SEMAHLAR
İlhan Cem Erseven

Alevi cemlerinin hangisinde olursa olsun, katılanların belirli kurallar içerisinde uyguladıkları ritüel eylemlerin birisi de hiç kuşkusuz semahlardır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde samah, zamah, semağ biçimini alan bu sözcüğün aslı sema'dır. Sema da sözlük anlamıyla iştirmek, duymak, uçmak, gökyüzü gibi anlamlar içerir. Semah, yalnız törenlere özgü bir davranış değil, doğrudan doğruya bir tapınma eylemidir.

Semah adının ne zamandan beri kullanıldığı bilinmemekle birlikte, yüce tasavvuf bilgini Pir hacı Bektaş veli dönemine, hatta daha eski dönemlere dek uzanmaktadır. Orta-Asya ve diğer Uzak-Doğu inançlarından kalıntılar taşır.

Semahlarla ilgili bir araştırması olan Emel Esin, semaha benzer ilk figürlerin kaynağı olarak Çin kaynaklarını gösterirken şunları söyler: "M.6-7.yüzyıldan Çin kaynakları, Göktürklerin, bir ayak ile hareketli bir mihver teşkil eden bir top üstünde durarak, muvazene için kollarını yana kaldırıp diğer ayakla fırtına gibi döndüklerini anlatır. Bu raksın milad devrinde de mevcut olduğu, İç Asya göçebelerinin kadim ili olan Şimali Çin'de bir mezar duvarındaki tasvirlerden bilinir. Rakkas, sağ ayağı ile bir top üzerinde muvazene kurmuş, sol ayağı arkaya uzanmış biçimde sanki dönmektedir. Açılmış kollarının yenleri uçuşur gibidir. Rakkasın önünde, bir diz üzerine çökmüş musikişinas davul çalmaktadır." Esin, bu rakslardaki dönüşleri yine Çin ozanlarının dizelerinden alıp şöyle aktarıyor: "Döne döne rakeden kızlar, döne döne rakeden yabancı kızlar... Gönlünüz sanki bir saz, elleriniz birer dümbelek. Sazlar ve dümbelekler çalınca kollarınızı açtınız. Döne döne, durmadan dönerek, kar fırtınası gibi tek ayak üstünde sola ve sağa hiç durmadan bir kere döndünüz." (Bkz.Esin, sf:12,13.) Çin'deki bu kızların çok hızlı dönüşlerini bugünkü semahların yeldirmesi dışında ne olabilir ki? Bu örnekte de görüldüğü gibi, semahlar, hem sözlük anlamından yola çıkarak, hem de gezegenlerin güneş çevresinde tur atmalarını canlandırması yönüyle gökbilimsel danslardan sayılır. Semahta, gezegenlerin güneş çevresinde dönüşleri simgelenir ki bu da çoktanrılı inanç sisteminden geldiğini gösterir. Alevi (öte yandan Tahtacılar) cemlerinde, Hz.Ali, Hacı Bektaş veli, bir ulu kişi ya da cem töreninde mürşit postunda oturan Dede, güneşi temsil etmektedir. Diğer canlar, semah dönenler ise gezegenleri ve yıldızları oluşturur. Semah dönülürken ellerin göğe doğru kalkması Gök-Tanrıya, yere doğru uzanması ise Yer-Tanrıya olan inancı ve tapınmayı anlatır. Ayakların yere vuruşuyla kötü ruhları kovmaktadır. Ellerin göğüste çapraz olarak birleşmesi, tüm insanlığı kucaklamak ve sevgi dağıtmaktır.

Semahların temel figürü, bir daire üzerinde dönüş yapılırken aynı zamanda kendi ekseni etrafında da dönmesidir. Semahların bu ana figürü, bir hücre içinde çekirdeğin etrafında dönen elektronların, hem kendi ekseni hem de güneş çevresinde dönen gezegenlerin, kendi çevrelerinde ve başka güneşe benzer gök adalarının etrafında dönen gök adalarına dek en küçükten en büyüğe, yaratılışın her evresinde var olan temel döngünün sembolize edilmiş biçimidir.

Semah dönenlere Pervane de denilir kibu isimlendirme ile semahın kozmostaki döngü üzerine kurulduğunu açıkca ortaya koyar. Alevilikte pervane gezegen demektir. Semah öyle coşkunculukturki yaratılışın en temel yasası, zengin bir müzik eşliğinde, görsel bir şölen içinde kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze dek gelmiştir.

Miraçlama bittikten sonra diğer semaha geçilir. İstenilirse başka semahlar da dönülebilir. Burada örnek olarak Erzincan semahı ile Kırat semahının deyişlerini sunuyoruz.

Erzincan Semahı

Gitme turnam gitme, nerden gelirsin

Sen nazlı canana benzersin turnam.

Her bakışta beni mecnun edersin

Gönülde mihmana benzersin turnam.

(Has nenni nenni, dost nenni nenni...)

Kaşlarında mim duası yazılı / Haydar yazılı

Cemaline türlü bezler dizili

Seni sevmeyenler hak'tan üzülü

Pir Balım Sultan'a benzersin turnam.

(Has nenni nenni, has nenni nenni...)

Pir Balım Sultan'a benzersin turnam

Yürü de dilber yürü, canana yürü.

Turnam gökyüzünde pervane döner

Dertli aşıklara badeler sunar

Aşıkların senden inayet umar

Tabibe, Lokmana benzersin turnam

Pir Balım Sultan'a benzersin turnam.

Bundan sonra başlayan Hızlanma bölümünde ise şu deyiş okunur:

Allah Allah Allah Allah

Hudey Hudey Hudey hudey

Bugün ben pirimi gördüm

Gelir salını salını

Selamına karşı durdum

Bağrım delini delini.

Gel dedim yanıma geldi

Gamzesi sinemi deldi

Bir izzetli selam verdi

Aldım sevini sevini

Kaynadı karıştı kanım

Ezelden severdi canım

Sen benimsin ben de senin

Dedim sevini sevini

Heybeten baha biçilmez

Cemalin nurdan seçilmez

Vakitsiz güller açmaz

Derdim gülünü gülünü

Dedemođlu der ađlatma
Yüređim aşka dađlatma
Varıp yadları bağlatma
Zülfün telini telini
Kırat Semahı
Yine kırcılandı dağların başı
Durmayıp akıyor gözümün yaşı
Ne yaman firkatli kıratın başı
Kırat bu dağları aşmalı bugün
Nenni nenni nenni aşmalı bugün
Bađdat'tan Mısır'a göçmeli bugün
Yarin yaylasına düşmeli bugün
Has nenni nenni de dost nenni nenni
Kırat kalk gidelim şirin ovadan
Kısmetimiz gelir badi Huda'dan
Kestirem yemini, binem Zeyve'den
Kıymetin cihanı taşmalı bugün.
Kırat da gidiyor koştuğu zaman
Dizgini boynundan aştığı zaman
Deli poyraz gibi coştuđu zaman
Köpüđu sağrıdan seçmeli bugün
Kırat da gidiyor başı dukanlı
Kırat kaldır gönlündeki gümanı
Seherden sonrası kuşluk zamanı
Dostun ellerini aşmalı bugün
Derviş Mehemed'im pirim pir ise
O yarinen ahd'amanın bir ise
Kırat sende küheylanlık var ise
Pirin dergahına düşmeli bugün
Kırat semahının bazı dörtlükleri, Sivas, Malatya, Tokat yörelerinde farklı okunur.
Kırata yol mudur eştığı zaman
Dizgini boynuna düştüđu zaman
Sarıdan köpüğu saçtığı zaman
Severim kıratı bir de güzeli
Divriđi (Sivas) yöresinde söylenen semah nefesi ise şöyledir:
Kırat bu dağları aşmalı bugün
Dostun ellerine düşmeli bugün
Varam dost eline bir sual edem
Yar ile devranım sohbetim bugün.

KAYNAKÇA

- Nejat BİRDOĞAN, Anadolu'nun Gizli Kültürü ALEVİLİK, Berfin yayınları, 2.basım,1994, İst.
- Rıza ZELYUT, Öz Kaynaklarına Göre ALEVİLİK, Anadolu Kültürü Yayınları, 2.baskı, 1990, İst.

- İlhan Cem ERSEVEN, Aleviler'de Semah, 4.baskı, 2005, Ank.